

PARADOKSUN KIYISINDAN FELSEFENİN UFKUNA BAKAN BİR FİLOZOF: BERDYAEV

Mustafa İLBOĞA¹

ÖZET

Bu makalenin amacı Nicolai Berdyaev'in sıradışı zihin dünyasının nasıl oluştuğuna ışık tutacak yaşam tecrübelerini paradoksal bir dille ortaya koymaktır. Berdyaev'in nasıl düşündüğünü ve ne düşündüğünü değil, dışarıdan bakıldığında Berdyaev'in nasıl görüldüğünü ortaya koymak çalışmanın temel amacıdır. Böylelikle önemli bir düşünür olan fakat ülkemizde pek de bilinmeyen Berdyaev'in daha fazla tanınmasına ve okunmasına katkı sağlamayı amaçlamaktayız. Bu amaç doğrultusunda Berdyaev'in yaptığı çalışmalar ve onlara ait içerikler yerine, düşünürün zihin dünyası ve bunu şekillendiren etkenler üzerinde durulacaktır. Berdyaev'in inanç dünyası, sürgün tecrübesi, felsefe eğitiminin örgün eğitimle olan sorunlu yapısı, yazın serüveni ve arada kalmışlığının kendisinde yaşattığı zihinsel durumlar alt başlıklar şeklinde okuyucuya sunulmuştur. Söz konusu sunuş biçimi, Berdyaev'in kurumsal anlamda ve ekol bağlamında nerede tanımlandığından daha çok, düşünürün kendisini nerede konumlandığı üzerinde yoğunlaşacaktır. Bu anlatımlarımızdaki temel referans ise yine düşünürün kendisi olacaktır. Bu bakış açısı sebebiyledir ki, hakkında söylenenlerin hakkında söylediklerinden daha az önemli olduğu gerçeğinin gün yüzüne çıkması en büyük temennimiz olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Berdyaev, Rus Felsefesi, Marksizm, Trajedi, Sürgün

A PHILOSOPHER LOOKING FROM the COAST of PARADOX to the HORIZON of PHILOSOPHY: BERDYAEV

ABSTRACT

The purpose of this article is to reveal the life experiences of Nicolai Berdyaev in a paradoxical language that will shed light on how the extraordinary mind world was formed. The main purpose of the study is to reveal how Berdyaev looks from the outside, not how Berdyaev thinks. Thus, we aim to contribute to the better recognition and reading of Berdyaev, who is an important thinker but is not well known in our country. For this purpose, instead of Berdyaev's works and their contents, the mental world of the thinker and the

¹ Mustafa İlboğa, Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, milboga@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3574-4486.

factors that shape it will be emphasized. Berdyaev's world of belief, his exile experience, the problematic structure of philosophy education with formal education, his literary adventure and mental states caused by his in-betweenness are presented to the reader in the form of subtitles. The presentation style in question will focus on where the thinker positions himself rather than where Berdyaev is defined in the institutional and school context. The main reference in these narratives will be the thinker himself. Because of this point of view, it will be our greatest wish for the truth to come to light that what is said about it is less important than what is said about it.

Keywords: *Berdyaev, Russian Philosophy, Marxism, Tragedy, Exile*

1. Giriş

Yaşamın kendisinin bir 'imkânlar tarlası' olduğu düşünüldüğünde, yeryüzünde kendisini bulmuş her insan, içinde bulunduğu koşullar içerisinde kendisine bir kader var eder. Her kader, şartlara boyun eğme ile şartlara imkânlar sunma arasında kendisine yeni yollar açar. Burada yetenek, çabanın adı olur.

Her koşulun kendine özgülüğü, her kaderin de kendine özgülüğüne sebep olur. Bir bakıma her koşul insanın önünde bir taraftan yaratılmış bir şey olarak hazır bulunurken, bazen şartlar bir insana fırsatlar sunar. Sahip olduğumuz tüm vasıflarımızla 'bizler', birey olarak yaşamımıza yön veririz ve kendi biyografimizi nefes alışverişlerimizin arasında yazıveririz.

Yaşamın çeşitliliği bizlere imkânın da çeşitliliğini sunar. Ve bazen sözünü ettiğimiz başlangıçların kaynağı bizzat trajedinin kendisi olarak var olur ve bireyi daha yaşamın ilk yıllarında trajedinin kucağına atar.

Nikolas Berdyaev de (1874-1948) biyografisine trajedinin ve paradoksun eşlik ettiği nadir düşünürlerden birisidir. Berdyaev'in trajedisinin kaynağı, yaşamına ve düşüncelerine hâkim olmuş iki kutuplu yapıdır. Bu iki kutuplu yapı, bazen düşünsel anlamda onu ikilemlerin içerisine sokarken bazen biyografik serüveni de aynı ikilemlerin birer yansıması olarak karşısına çıkmıştır. Berdyaev'in iki yönlü ve trajik biyografik serüveni, onun düalist bakış açısının da yansıması gibidir.

Özellikle vurgulayarak belirtmek gerekir ki, onun düşüncelerindeki tüm bu ikilemler karşımıza birer çelişki olarak değil, birer imkân ve zenginlik olarak çıkar. Berdyaev'in düşünceleri, her mısrasında başka başka dünyalar sunan bir şiirin satırları gibi ayrı yapılarda bir düşünce görüntüsü sunar. Fakat bu şiirin bütünlüğü ve şiirin

sunduğu anlam atmosferi içerisinde görülebildiğinde ise karşımıza ‘anlam’a ve ‘uyum’a sahip bir felsefe çıkıvermektedir.

Berdyaev’in felsefesinin bütünlüğünü görmenin ve yaşadığı trajedilerin kaynağını anlamının yolu ise onun zihin dünyasının atmosferi içerisinde gerçekleşen fırtınaları hissetmekten geçmektedir. Onun trajedisine eşlik etmenin okurda yarattığı aykırı tecrübe, Berdyaev’i anlamaya değil algılamaya neden olmaktadır. Bu nedenle Berdyaev, anlaşılmayı değil algılanmayı vadeden bir düşündürüdür.

2. Dindar Bir Marksist

Trajediyeye çoğu zaman acı eşlik eder.² Berdyaev’in yaşamındaki zorluklar onu özgürlük konusu başta olmak üzere pek çok konuda düşünmeye itmiştir. Sahip olduğu düşünceler, yaşanan olaylara karşı tutunduğu tavrı belirlerken diğer taraftan da yaşadığı yaşam tecrübesi kendisinde bir felsefe oluşumuna zemin hazırlamıştır. Yaşanılan trajediyeye eşlik eden acının çoğu zaman ‘dışarıdan’ geldiği düşünüldüğünde, Berdyaev’in biyografisinin bir ürünü olarak entelektüel bir biyografinin şekillendiğini söylemekle, entelektüel biyografisinin bir sonucu olarak bir yaşama sahip olduğunu söylemek neredeyse aynı doğruluğa sahip iki değere dönüşmektedir.

Rus tarihi açısından Berdyaev’in yaşadığı dönem göz önüne alındığında, meydana gelen kitlesel siyasi ve sosyal olaylar, toplumun tüm fertleri gibi onu da etkilemiş, Berdyaev de bu olayların içerisinde topyekûn Rus kaderinin bir parçası haline gelmiştir. Bunun ilk örneği ise Berdyaev’in düşünsel hayatına ilk olarak Marksizm ile başlamış olmasıdır.

Berdyaev’in Marksizm ile olan ilişkisi, aile ortamı, doğup büyüdüğü şartlar dikkate alındığında oldukça çelişik bir şekilde gelişir. Çünkü Berdyaev’in babası toprak zenginidir, imtiyazlı bir ailesi vardır, dini hassasiyetleri güçlü değildir ve aynı zamanda üst düzey bir askerdir. Böyle bir aile ortamında dünyaya gelen Berdyaev, dışarıdan bakıldığında hem devlete bağlı bir ailenin içerisinde yer alır hem de ekonomik olarak orta sınıfın üzerinde bir zenginliğe sahiptir. Fakat Berdyaev, ilk olarak Marksist düşüncüyü benimsemiş, Marksist düşünce hareketlerine destek vermiş, fiili olarak da eylemlerine katılmıştır (Nucho, 1966: 11-12).

Berdyaev’in Marksizm tutkusu, gerçekte dini bir takım kaygılarla başlamıştı. Tutucu bir devrim taraftarı görüntüsü veriyor fakat devrimin ruhsal bir takım eksikliklerinin olduğunu da düşünerek grup içerisinde

² Trajedi sözcüğü için Bkz.: <https://sozluk.gov.tr> (28.01.2022)

görüşlerini dile getiriyordu. Ona göre devrim başarıya ulaşmalıydı, fakat bu devrim ruha da yer açmalı ve dini göz ardı etmemeliydi. Özünde Berdyaev, ateist karakterli bir devrimin karşısındaydı. Devrimi destekliyordu fakat devrimin topluma daha güçlü değerler ve inançlar vereceğini de hayal ediyordu. (Wernham, 1968: 37)

Toplumsal ve dinsel duyarlılığı yüksek olan Berdyaev, siyasetin değişimiyle dönüşen toplumun yeni ruhsal yapısı karşısında ilgisiz kalmadı. Marksizm ve toplumun değerleri konularına değindi, eleştirel yazılar yazdı ve bilfiil eylemlerin içerisinde yer alarak gerçek anlamda toplumun bir üyesi oldu.³

Yaşanılan olaylar sebebiyle dönemin Rusya'sında popülizm en yüksek seviyelerinden birine ulaşmıştı. 19. yüzyılda sosyalizmin artık statü değiştirerek bir din şekline dönüşmesi Berdyaev için büyük bir üzüntü kaynağı haline gelmişti. Rusya'daki aydın kesim artık sosyalizme bir inanç gibi bağlanmıştı. (Berdyaev, 1931: 6,8,11,33)

Berdyaev'in inanç açısından Marksizm'i eleştirmesindeki temel ilham kaynağı çoğu zaman Dostoyevski olmuştur. Tam bir Dostoyevski hayranı olan Berdyaev, Dostoyevski'den ilham alarak kendi görüşlerini temellendirmeye çalışıyordu.⁴ Dostoyevski etkisiyle birlikte Berdyaev, ortaya çıkan Rus ateizminin Tanrı'yı reddettiğini düşünüyordu. Rus entelektüellerinin dışında Rus halkının da ateist karakterli bir inanca sahip olmaya başlaması Berdyaev açısından kabul edilebilir değildi. Oysa ilk olarak Rus entellektüelleri, yeryüzünde yaşanan kötülükler sebebiyle Tanrı inancını eleştirmişler ve dışlamışlardı. Berdyaev'e göre, gelişen ve siyasi karaktere bürünen Marksizm ile birlikte yeni karakterli bir Rus ateizmi oluşmuş, ateizm toplumun tamamına yayılmış ve sonuçta ortaya yeni kötülükler çıkmıştır. (Berdyaev,1931: 35)

Dini hassasiyetleri yüksek olan Berdyaev'in kaygısı, makinaya iman etmiş dönemin insanının yüzünü yeniden tanrıya döndürme kaygısıydı. Dini karakterli bir devrim umuduyla devrimi destekleyen Berdyaev, devrimle birlikte Rus milletinin dinsizleştirildiğini savunuyordu artık. Berdyaev, dışarıdan bakıldığında, inançtan arındırılmamış devrimi destekleyen inançlı bir Marksist gibi görünüyordu fakat kendisi asla, en sıradan anlamıyla bir Marksist olduğunu kabul

³ Devrime olan ruhsal karşıtlığı ile ilgili düşünceleri için Bkz.: Nicolas Berdyaev, The Russian Revolution, The University of Michigan Press, USA, 1931, s.1-91.

⁴ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Nicolas Berdyaev, Dostoyevsky, Translated By Donald Attwater, Living Age Books, Published By Meridian Books, New York, 1959, s. 11 vd.

etmemiştir. (Berdyaev, 1966: 114 vd.) Onun tavrı, materyalist Marksizm ile mücadele çerçevesinde şekilleniyordu. Başka bir deyişle Marksizm içerisinde inanca yer bulmaya çalışıyor ve içselleştirilmiş bir Marksizm'i hiçbir zaman benimsemiyordu. (Berdyaev, 1933: 19)

Berdyaev'in, yaygın sosyalist kabulleri dini bir takım kaygılar sebebiyle eleştiri konusu yapması elbette hoş karşılanmamıştır. Bütün bunların yanında yapılan eleştirilerin kurumsal düzeye kaymış olması ise onu daha büyük sıkıntıların içerisine çekecekti. Berdyaev bir taraftan mevcut sosyalist yapıyı dini gerekçelerle eleştirirken diğer taraftan da kurumsal dini yapıyı siyasi gerekçelerle eleştiri konusu yapmıştır. Özellikle Ortodoks kilise geleneği içerisinde yerini alan Rus Ortodoksluğuna yönelik eleştiriler yapmasına mani olmayan dindarlığıyla Berdyaev, dini çevrelerin tepkisini çekmeyi de göze almış bir düşünürdür aynı zamanda. Son tahlilde Berdyaev, Marksizm ile olan geçmişi nedeniyle bir türlü kendisini Rus Ortodoks Kilisesi'ne yakın hissedemezken diğer taraftan da sahip olduğu ruhsal devrim inancı sebebiyle mevcut devrim söylemlerini benimseyememiştir. Bütün bunların üzerine kiliseye dönük eleştirel yazıları da eklenince tutuklanmaktan ve defalarca sürgüne gönderilmekten kurtulamamıştır. (Schain, 2005: 44)

3. Özgür Bir Tutsak

Berdyaev, sürgün bedenine özgür bir ruhun eşlik ettiği özgürlük tutkunu bir düşünürdür. Bedeninin serüvenine ruhunun serüvenin eşlik ettiği tutukluluk yılları onun için en verimli yıllara dönüşür. Düşünceleri ve eylemleri sebebiyle gönderildiği sürgün hayatı, özgürlüğe olan özlemiyle karışık 'özgürlük üzerine' düşünceleriyle verimli yıllara dönüşürken, hayatının ilerleyen yıllarında düşünsel gelişimine yön verecek olan pek çok dostlukları da kendisine bahşetmiştir.

Sürgün yeri olan Vologda'da, özgürlüğün sıradanlaşan anlamı üzerine düşünen pek çok tutukludan farklı olarak Berdyaev, sürgünden yakınmaya veya dert yanmaya sıkıştırılmayacak kadar geniş özgürlük felsefesini dini örgülerle sentezlemiş ve yeni bir özgürlük yorumuyla yoğrulmuş olan sürgün yılları geçirmiştir. İnsan bedeninin hapsolmuşluğunun aksine ruhun bir özlemi olarak yeşeren özgürlük düşüncesi, Berdyaev'de Tanrı düşüncesiyle senteze ulaşan içsel anlamlarla bütünleştirilmiştir.

Berdyaev'in sahip olduğu özgürlük felsefesi, ruhsal özgürlüğü önceleyen bir yapıya sahiptir. Her türlü otoritenin üzerine yerleştirilen

ruhsal aristokrasi hiyerarşisiyle o, her türlü otoriteyi ve ideolojiyi özgürlük gerekçeleriyle reddetmiştir.

Berdyaev'in düşünce tarzının düalist yapısını tüm felsefesi boyunca hissetmek oldukça şaşırtıcıdır. Her olguya ve her duruma iki açıdan bakarak düalist çözümler üretmeye çalışan Berdyaev, her iki uç çözümü de tek bir çatı altında birleştirmeyi ustalıklı başarılabilmekle yeteneğine sahip bir düşünürdür. Örneğin, aynı özgürlük anlayışı içerisinde 'birey' bir taraftan gerçek anlamda köle olarak görülebilirken, diğer taraftan da aynı özgürlüğün diğer formları 'kişi'nin kaçınılmaz bir yazgısına dönüşebilme potansiyeline her zaman sahip olarak sentezlenebilmiştir. Bu durumda insan, aynı anda özgürlüğün yaşam formları içerisinde özgür bir 'kişi' olarak yaşayabilirken yine aynı özgürlük içerisinde köle olarak yaşamını devam ettirebilme durumuna da düşebilmektedir. (Berdyaev, 1953: 140 vd.)

Sürgünden önceki yıllarında daha çok sosyal adalet konuları üzerine düşünen Berdyaev için sürgün, düşünsel hayatındaki önemli bir dönüm noktasıdır. Kiev Üniversitesi'nde yine entelektüel kaygıların neden olduğu Marksist yönelimler, katıldığı eylemler sebebiyle tutuklanmasına ve sürgüne gönderilmesine neden oldu. Artık bu noktadan sonra Berdyaev, sosyal adalet konularından özgürlük ile ilgili konulara yönelecek ve ilgi alanını genişletecektir.⁵

Berdyaev, sürgünle birlikte yoğun olarak özgürlük konusunu düşünme fırsatı bulur. Sürgün hayatıyla birlikte, sahip olduğu düşüncelerini ve özgürlükle ilgili görüşlerini farklı felsefi yapılar içerisinde temellendirmenin ve kendi düşüncelerine çıkış yolları aramanın peşine düşmüştü. Bir zamanlar Marksizm'e olan yönelişine de neden olan bu karakteri nedeniyle Berdyaev, hiçbir düşünceye tam olarak bağlanmadan kendine özgü düşünceler ortaya koymuş, düşüncelerini ortaya koyarken de mevcut felsefi akımlara kendine özgü yorumlar katarak yön vermiştir. (Berdyaev, 1944: 141) Ama artık Berdyaev, yaşadığı tecrübe sebebiyle Marksizm'e karşı mesafeli bir tutum takınmaya başlar.

Berdyaev'in Marksizm ve Ortodoks kilisesine yönelik eleştirilerini de bu çerçevede anlamak doğru bir tutum olacaktır. Gerçekte Berdyaev, başından beri felsefesinin peşinden sürüklenmiştir. Gençlik

⁵ Berdyaev, bunun dışında 1914 yılında Kutsal Sinod'a yönelik eleştirileri nedeniyle dava edilir. 1921 ve 1922 yıllarında da tutuklanarak defalarca sürgün cezasıyla yüz yüze gelir. Bkz.: Fuad Nucho, Berdyaev's Philosophy: The Existential Paradox of Freedom and Necessity, Anchor Books, USA, 1966, s. 11.

yıllarında Marksist çevrelerde bulunması fakat içinde bulunduğu çevreye yönelik eleştirileri aynı kaygının sonuçlarıydı. Zira o, devrimin başlangıcındaki iddialarının aksine olarak amacından saptığını ve başka mecralara yöneldiğini, sonuçların ise başlangıçtaki öngörülerinin tamamen tersine sonuçlandığını düşünmekteydi (Wernham, 1968: 37,39, 40) ve bu yönde sistem eleştirileri yapmaktaydı.

Sürgünden önce ve sürgünden sonraki yıllarda Berdyaev, yaptığı sistem eleştirileri nedeniyle neredeyse boykot edilmiş, tehlikeli ilan edilmiştir. Memleket aleyhine düşünce geliştirdiği düşüncesi nedeniyle istenmeyen bir adam haline gelmişti. Yaşamının en verimli yıllarını tutsaklık ile geçiren Berdyaev'in, Vologda'daki sürgün yılları ona bir 'özgürlük felsefesi' bahşederken diğer taraftan da hayatındaki pek çok fırsatı kaçırmaya neden olmuştur. Öğrenciliği yıllarında tutuklanan Berdyaev, artık bir daha resmi eğitim hayatına devam edememiş, bütün denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmış ve hayatı boyunca bir yükseköğretim diplomasına sahip olamamıştır. (Rutan, 1991: 152)

4. Diplomasız Bir Filozof

Berdyaev genç yaşından itibaren pek çok çalkantılı ve sıkıntılı olaylar yaşamıştır. Yaşamın önüne çıkardığı talihsiz yıllar kurumsal olarak eğitim hayatını kesintiye uğratmıştır. İyi eğitim almış pek çok düşünürün aksine Berdyaev, herhangi bir yükseköğretimi sonuna kadar tamamlayarak bir diplomaya sahip olamamıştır.

Berdyaev, yükseköğretim hayatına ilk olarak Kiev Üniversitesi'nde hukuk eğitimi ile başlamıştır. Dönemin şartları nedeniyle Marksist bir takım eğilimlere ilgi duymaya başlayan Berdyaev, zamanla aktif olarak bu grubun içerisinde yer almaya başladı. Öğrenci gruplarının düzenlediği eylemlerin de içerisinde yer aldı. Fakat çıkan olaylar sebebiyle tutuklandı. Kendisiyle birlikte tutuklanan pek çok entelektüel insanla birlikte sürgün cezasına çarptırıldı ve Vologda'ya sürgüne gönderildi. (Nucho, 1966: 12)

Resmi anlamda da eğitim hayatı sona ermekle birlikte, Berdyaev'in felsefi ilgisi hala canlılığını korumaktaydı. Kendisiyle birlikte sürgüne gönderilen diğer insanların büyük çoğunluğunun Rus entelektüellerden oluşması sebebiyle Berdyaev'in felsefi konuları onlarla tartışma ve konuşma fırsatı olmuştur. Berdyaev'in sürgün yıllarındaki en büyük şansı da belki de bu durumdur. Sahip oldukları aykırı düşünce ve eylemleri sebebiyle tutuklanan pek çok kişi, kendileri gibi düşünen, ortak felsefi kaygıları ve ilgileri olan diğer insanlarla tanışma ve konuşma fırsatını bulmuşlardır.

Vologda'da Berdyaev, ilerleyen yıllarda felsefesine yön verecek tartışmaların içerisinde kendisini bulur. Tartışmalar yeni fikirleri yeşertirken beraberinde de yeni dostlukların temellerini atmıştır. Sayılan gerekçelerle sürgün, Berdyaev için bir imkâna dönüşür. Belki de eğitim kurumunda yakalayamayacağı pek çok fırsatı yakalar. Sergius Bulgakov (1871-1944) bu fırsatlardan birisidir. Sergius Bulgakov, ilerleyen yıllarda Berdyaev'in sıkı bir dostu olacak, birlikte pek çok entelektüel faaliyetin içerisinde yer alacaklar ve Berdyaev'de yeni ilgilerin ortaya çıkmasına neden olacak eski bir Marksist'tir.

Sürgün yıllarındaki hapis hayatı bittiğinde Berdyaev, daha güçlü bir zihinle yeniden bir yükseköğretim kurumunda okumak ister. Felsefeye ilgi duyar ve 1903 yılında Heidelberg Üniversitesi'nde felsefe okumaya başlar. Fakat ikinci kurumsal eğitim denemesi de çeşitli nedenlerle yarıda kalır.

Berdyaev, eğitim hayatını sürekli olarak tamamlamak istemesine rağmen bir türlü bu imkânı yakalayamaz. Fakat içerisindeki eğitim tutkusu ve okumaya olan aşkı hiçbir zaman eksilmez. Sürekli olarak okumalar yapar, dergilerde yazılar yayımlar, kitaplarla uğraşır ve kendi felsefesinin yer aldığı eserleri bastırmakla uğraşır.

Berdyaev yazın çalışmaları içerisine girdiğinde dönemin Rusya'sında entelektüel yaşam da siyasi hayatla paralel olarak bir karmaşanın içerisindeydi. Adeta tüm Rus halkını içine almış genel bir kader gibi, Rus düşünce yaşamı da bir taraftan Avrupa etkisi altında yeni hareketlerle kıpırdanırken diğer taraftan da ulusalcı Slavofil düşünce yapıları sebebiyle milli temelli fakat siyasi bağlantılardan da yoksun olmayan düşünce hareketleriyle adeta ikiye bölünmüş durumdaydı. (Berlin, 1979: 136-149) Böyle bir ortamda Berdyaev, eklektik görünümlü düşüncesiyle Rus düşünce yapısı içerisinde yerini almak ister.⁶ Fakat trajedi hala Berdyaev'in peşindedir.

5. Entelektüel Yazın Serüveni

Yazmak, düşünmenin kaçınılmaz bir ritüelidir. Düşünsel eylemin yazıya dökülmesi, yaşanmışlığın yoğunluğuyla doğru orantılı olarak ortaya çıkar. Dünyaya, insana ve olaylara bakış tarzı konusunda söyleyecek çok sözü olan Berdyaev de, felsefesiyle yoğrulmuş yirminin üzerinde kitap ve yüz otuzun üzerinde makale yayımlamıştır.

⁶ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Nicolas Berdyaev, "The General Line of Soviet Philosophy", The End of Our Time, Trs. Donald Attwater, Semantron Press, New York, 2008, ss. 209-259.

Tüm yazın faaliyetleri boyunca geçmişi Berdyaev'i bir türlü bırakmadı. Sahip olduğu entelektüel kimliği ile kendi düşüncelerini ortaya koyabileceği mecralar için çok fazla çaba harcayan Berdyaev entelektüel bir çevre arayışı içerisindeydi. Tutukluluğunun sona ermesinden sonra farklı düşünce gruplarının içerisinde yer almaya başladı. Fakat diğer taraftan da güncel felsefi konulardan da uzak kalmak istemiyordu. Bu amaçla çeşitli ülkelere seyahatlerde bulundu, döneminin tanınmış filozoflarıyla tanışma fırsatını yakaladı. Dolayısıyla modern felsefi tartışmalardan sürekli haberdar oluyordu. (Banerjee, 2004: 216)

Sürgün yıllarında tanıştığı Bulgakov ile Moskova'da dini – felsefi bir topluluk kurdu. Avrupa felsefesinin ve dönemin Alman idealizminin de etkisiyle topluluk içerisinde tartışmalar yapılıyordu. Fakat yapılan tartışmalar Rus halkı için yabancıydı. Çünkü başka kültürlerin kendi toplumlarına özgü problemleri, başka problem sarmalları içerisinde olan başka bir kültürde ve sorgulanmadan tartışılmaya çalışılıyordu. Kökeni itibarıyla Protestan ve Katolik geleneğin içerisindeki tartışmaların Ortodoks bir kültür içerisinde tartışılması bir takım anlaşmazlıklara neden oluyordu. Problemin ve anlaşmazlığın kaynağı ise, dönemin Rus toplumunun problemlerinin, yaşadıkları siyasal ve sosyal sorunlar sebebiyle farklı bir karaktere sahip olması temeline dayanıyordu. Üstelik tartışmalar, Avrupa'da sürdürülen tartışmaların yeniden gözden geçirilmesinden öteye gidemiyordu.⁷

Dini-felsefi topluluk bünyesinde adeta başka topraklara yabancı tohumlar yeşeriyordu ve Berdyaev'in zihin dünyası da bu yönde geliyordu. Bu nedenle, Berdyaev'in düşüncelerindeki eklektik görünümün, problemlere farklı açılardan yaklaşarak ara çözümler önermesinin temellerinin yoğun olarak bu dönemde atıldığını iddia etmek abartılı olmayacaktır. (Berdyaev, 1944: 13)

Avrupa temelli tartışmaların Rusya'da, kurulan bir topluluk bünyesinde tartışılması, Berdyaev'in de bu tartışmaların içinde olması sebebiyle ona çok fazla zenginlik ve farklı bakış açıları kazandırıyor. Fakat Berdyaev'in tek entelektüel faaliyeti topluluk içerisindeki çalışmalarla sınırlı değildi.

Dini-Felsefi Topluluk'un faaliyetlerine ek olarak Berdyaev, Novi Put (Yeni Yol-New Road) isimli bir dergide de çalışıyor ve makaleler yayımlıyordu. İlk olarak 1903 yılında editörlük yaparak çalışmaya başladığı Novi Put dergisi, ilginç bir yayın çizgisine sahipti. Ekonomik

⁷ Daha geniş bilgi için Bkz.: Abdusalam A. Guseinov and Vladislav A. Lektorsky, Philosophy in Russia: History and Present State, Diogenes 222 & 223, s.3 vd.

olarak YMCA (Young Men's Christian Association) tarafından desteklenen dergi, Avrupa merkezliydi. Fakat yayınlarını Rusça olarak yapmaktaydı. Kapitalist bir ekonomi anlayışı içerisinde varlığını devam ettiren bir dergide dini kaygıları olan bir Marksist (!) olarak ilk deneyimlerine sahip olan Berdyaev, zamanla dergi kanalıyla Marksizm'le mücadeleye dönüşen bir entelektüel dönüşümün içerisine girmiştir. Başka bir ifadeyle Berdyaev'in kapitalist rejim ile olan mücadelesi zamanla dergi içerisinde Rusya ve sosyalizm ile mücadeleye dönüşmüştür. (Rutan, 2003:154)

Aradan geçen yıllar ortaya büyük bir varoluşçu fakat mistik bir filozof çıkarmıştır. Kendisi akademik bir filozof değildir, akademik bir filozof olmayı da hiçbir zaman istememiştir. (Berdyaev, 1944:8; Poltoratzsky, 1962: 135) Kendisinin varoluşçu bir filozof olduğunu söyleyenlere de itiraz ederek bir varoluşçu olmadığını iddia etmiştir. En azından Sartre gibi bir varoluşçu olmadığını ısrarla vurgulamış, muhalif tavrını her zaman ısrarla korumuştur. (Berdyaev, 1953: 16)

Berdyaev'in mevcut düşüncelere karşı muhalif tavrı ve söylemleri, yaşamının son dönemlerine kadar karşısına pek çok sıkıntı çıkarmıştır. Sovyet rejiminin sürekli üzerine gelmesi, Put dergisinin yayın çizgisi konusunda sürekli baskılar yapması, kitaplarının basımının yasaklanması, devlet yetkililerinin kendisini sıkıştırması ve bütün bunların üzerine davalarla uğraşması Berdyaev'e bir büyük karar daha aldırır. Bu noktadan sonra Berdyaev ülkesini terk edecektir.

Geri kalan hayatını Rusya dışında tamamlamak zorunda kalan Berdyaev için artık her şey tersine dönmüştür. Bir zamanlar savunuculuğunu yaptığı Sovyet rejimi, artık kendisiyle mücadele edilen bir rejim halini almıştı. Sovyet rejimi karşıtı tüm yayınları destekliyor, konferanslar veriyor, eleştirilerini her platformda dile getiriyordu. Berdyaev, artık vatanından ayrı bir yurtsuzdur da aynı zamanda.

6. Arafta Kalan Bir Yurtsuz

Berdyaev, yaşadığı onca gelgitlerden sonra Rusya'yı sevmek ve Rusya'yı sevmemek arasında pek çok gelgitler yaşar. Sovyet rejiminin destekçisi olmakla muhalifi olmak arasında başkalarınca anlaşılamayan derinlikteki duruşuyla Berdyaev'in Rusya'ya olan sevgisizliği, tükenen umutlarının bir duygusuydu. Devrime olan inancın kayboluşu, ruhsal olana özleme karışmıştır.

Onun yurtsuzluğu, entelektüel bir yurtsuzluktur. Herhangi bir dinsel, felsefi ve milliyetçi aidiyet duygularından arındırılmış, kendine özgü bir vatan var eden Berdyaev, yaşadığı düşünce ülkesinin var

edenidir. Bu yüzden Berdyaev, özgürdür ve okuyucularına da özgür olmayı vaat eder. Bedenine hapsedilmiş ruhu ne bir Rus'tur, ne bir Marksist, ne bir Ortodoks. Berdyaev yalnızca idealleri olan ve bilginin peşinden koşan kendine özgü bir filozoftur.

Yaşamı boyunca milliyetçi ve radikal tüm düşüncelere karşı bir tutumu kendisine ilke edinmiş olan Berdyaev, bu doğrultuda pek çok argüman geliştirmiştir. Hatta geliştirdiği argümanlar sağcı bir takım gruplar tarafından da benimsenerek kullanılmıştır. Fakat yine kendisinin geliştirdiği bu argümanlar nedeniyle solcular tarafından faşist olarak nitelendirilmekten de kurtulamamıştır. Milliyetçilik karşıtı duruşuyla sağcı gruplar tarafından da tam olarak benimsenmeyen Berdyaev'in kitapları, trajik bir şekilde sağcı gruba mensup kişilerce yeniden basılmıştır.

Berdyaev'in siyasi söylemlerinin eklektik biçimi her zaman yanlış anlaşılmalara açık olmuştur. İlginç bir şekilde Berdyaev, Rusya dışından Rus milliyetçisi bir düşünür olarak görülürken, Rusya içerisinde ise milliyetçi akımlara karşı olan birisi olarak tanınıyordu. Bu arada kalmışlığı sebebiyle Berdyaev, uzun süre keşfedilmeyi beklemiş bir düşünür olarak durmuştur. Artık Berdyaev feda edilmiş ve gözden çıkarılmış bir devrim kurbanıdır.

Ruhu önceleyen düşünceleri nedeniyle batıda iyi bir Hıristiyan savunucusu olarak görülür. Savunduğu Sobornost fikriyle topluma dinsel bir ruh aşlamayı savunurken tüm Hıristiyan mezheplerini tek bir çatı altında toplama özlemi içerisindeydi. Fakat Avrupa'da dini açıdan saygı gören Berdyaev, Rusya'da ortodoksluğa karşı eleştirileri nedeniyle koyu bir dini suçlama ile karşı karşıya, adeta bir din düşmanı olarak algılanmıştır.

7. Sonuç Yerine: Artakalan Trajik Son

Karşımıza çıkan çoğu olay ve durumlar bizlere her zaman iki değer yargısı sunmaktadır. Olumlu ya da olumsuz, iyi veya kötü durumlar hiçbir zaman objektif bir kesinliğe sahip olamamıştır. Berdyaev söz konusu olduğunda ise, ondan artakalanın "değeri" yine doğrudan bizimle ilgili olacaktır.

Uğruna mücadele edilebilecek bir değer arayışı, tüm kendine özgüleriyle Berdyaev'e özgürce fikirlerini ifade etme seçeneğini her zaman vermişti. Yaşamayı göze aldığı cezalar, kendi ülkesinde maruz kaldığı haksızlıklar, kendisine hak ettiği değerini yaşarken verilmemiş olması, uğruna mücadele ettiği ideolojilerin kendisini yeni kendileri uğruna kurban etmeleri, kendi doğduğu topraklarda ömrünün son yıllarını

geçirmek zorunda kalması, üstüne üstlük tüm bunların Berdyaev tarafından katlanılabilir olması bu insanın yalnızca büyüklüğünü değil aynı zamanda değerli olduğunu da gösterir şüphesiz.

Bugün bile Berdyaev, değeri henüz yeni yeni anlaşılmaya başlanan, kendi vatanından uzaklardaki insanlar tarafından daha çok bilinen, Avrupa'da Rusya'da olduğundan daha çok okunan ve tanınan, bir Rus'tan daha fazla bir Avrupalı tarafından sahiplenilen bir filozoftur.

Duygusu kendi topraklarında, akli ise Avrupa'da olan Berdyaev, kendisini Avrupa'da kendi evinde gibi hissedenden bir düşünürdü. Berlin ve sonrasında Paris, Moskova ve Kiev kadar yurt olmuştu kendisine.

Söylenilen bunca sözü can (soul) ve ruh (spirit) arasında yaptığı bir ayrımı çağrıştırarak bitirmek en doğrusu olacaktır. Geride bıraktığı onca çabadan ve emekten sonra, yaşamının son günlerinde ruhu nasıldı bilinmez belki Berdyaev'in, ama bedeni, Paris yakınlarında, Clamart bölgesindeki bir evdedir. (Schain, 2005: 44) Berdyaev'in bedeni yetmiş dört yaşında, hazırladığı yeni kitabının üzerinde çalışırken, çalışma masasında "can" vermiştir. Zamanında anlayamayan "ruhu" ise geride bıraktığı çalışmalarının arasında hala yaşamaktadır.

Kaynakça

- Abdusalam A. Guseinov and Vladislav A. Lektorsky, *Philosophy in Russia: History and Present State*, Diogenes 222 & 223.
- Fuad Nucho, *Berdyaev's Philosophy: The Existential Paradox of Freedom and Necessity*, Anchor Books, USA, 1966.
- Gerard F. Rutan, *N. A. Berdyaev: His Contributions to Political Theory from The Foundation of Russian Orthodoxy, Perspectives on Political Sciences*, 2003, ss. 151-158.
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- Isaiah Berlin, *Russian Thinkers*, Edited by. Henry Hardy and Aileen Kelly, Penguin Books, USA, 1979.
- James C. S. Wernham, *Two Russian Thinkers: An Essay in Berdyaev and Shestow*, University of Toronto Press, Canada, 1968.
- James C. S. Wernham, *Two Russian Thinkers: An Essay in Berdyaev and Shestow*, University of Toronto Press, Canada, 1968.
- Maria Nemcova Banerjee, "Nikolai Berdiaev and Spirial Freedom", *Modern Age*, June 22, 2004, ss. 210-218.

- Nicholas Zernov, "Nicholas Berdyaev", *The Slavonic and East European Review*, Vol. 27, No. 68, ss. 283-286.
- Nicolas Berdyaev, "The General Line of Soviet Philosophy", *The End of Our Time*, Trs. Donald Attwater, Semantron Press, New York, 2008.
- Nicolas Berdyaev, *Christianity and Class War*, Translated By Donald Attwater, Sheed & Ward, London, 1933.
- Nicolas Berdyaev, *Dostoyevsky*, Translated By Donald Attwater, Living Age Books, Published By Meridian Books, New York, 1959.
- Nicolas Berdyaev, *Slavery and Freedom*, Translated From The Russian By R. M. French, Charles Scribner's Sons, New York, 1944.
- Nicolas Berdyaev, *The Origin of Russian Communism*, Translated from Russian by. R. M. French, The University of Michigan Press, USA, 1966.
- Nicolas Berdyaev, *The Russian Revolution*, The University of Michigan Press, USA, 1931.
- Nicolas Berdyaev, *Truth and Revelation*, Translated From The Russian By R. M. French, Geoffrey Bles, London, 1953.
- Nikolai P. Poltoratzsky, "The Russian Idea of Berdyaev", *Russian Review*, Vol. 21, No. 2 (Apr., 1962), ss. 121-136.
- Richard Schain, *In Love with Eternity Philosophical Essays and Fragments*, IUniverse Books, USA, 2005.